

Tjøme, 2. desember 1988
LOs Samarbeidsorgan,
Faglig-politisk konferanse.

Statsminister

Gro Harlem Brundtland

Korrigert

DEN POLITISKE SITUASJONEN

Da Arbeiderpartiet for to og et halvt år siden tok ansvaret for å lede samfunnsutviklingen og fikk en uvanlig vanskelig utfordring, var det behovet for en ny holdning og andre verdier som preget oss alle. Høyre-sidens fem år var bragt til ende. Oppgaven for oss var uvanlig krevende. Hva var det vi slo fast som en hovedlinje ?

"Situasjonen krever omfattende reformer som leder til bedre utnyttelse av landets menneskelige og materielle ressurser, og som gir en mer rettferdig fordeling av goder og byrder."

Dette sentrale budskapet fra mai 1986 har hele tiden vært en ledetråd i Arbeiderpartiets og Regjeringens arbeid.

Andre verdier og mål ble satt på den politiske dagsorden.

I månedene fremover er det vår oppgave å skape grunnlag for at våre verdier kan få prege 90-tallet. Da må vi trekke sammen for å nå best mulige resultater av den innsats vi allerede har bak oss, og der vi nå ser en rekke lyspunkter, tross nye og krevende problemer, som vi nå aktivt skal møte.

Utkastet til partiprogram appellerer til alle om innsats for felles framtid. Jeg tror det er et budskap mange - både blant folk flest og i vår egen bevegelse - føler som en befrielse. Vi må snu alle tendenser, der de finnes, åpent eller skjult,

til å tro at vi kan løse våre problemer ved å stille krav bare til andre. Vi må hjelpe hverandre og stå sammen for et bedre resultat, for å få mere å fordele, og for å sikre alle trygghet og muligheter for utfoldelse. Får vi ikke mer inn av dette generelt, får vi heller ikke utnyttet de muligheter fremtiden byr oss.

De fire første linjene fanger opp sentrale idéer og mål for Arbeiderpartiet:

- "Arbeiderpartiet vil ha et samfunn preget av frihet og mangfold.
- Sosial og økonomisk trygghet for alle er grunnleggende.
- Den viktigste forutsetningen for dette er arbeid for alle.
- Felles løsninger bygd på solidariteten mellom menneskene, er viktige redskaper for å sikre likhet og rettferdighet."

Hvorfor valgte vi frihet og mangfold i de første setningene i arbeidsprogrammet? Fordi vi er luta lei av at mange på høyresiden langt på vei har greid å frata oss vårt eget begrep, frihetsbegrepet. Lenge lykkes de langt på vei å si at sosialisme ikke er frihet, dere husker debatten.

Jeg vil nærmere gå inn på noe av bakgrunnen for det som opptar oss alle mest akkurat nå - den uro og usikkerhet som arbeidsledighet skaper.

Den fulle sysselsettingen er alltid det viktigste målet for en Arbeiderparti-regjering. Arbeidsledighet er urettferdig. Den rammer enkeltmennesker. Det er sløsing med verdifulle ressurser. Derfor er det ikke vår linje. Det har aldri vært det og vil aldri bli det, selv om vi av og til får råd om å bruke arbeidsledighet som et virkemiddel i den økonomiske politikken.

Men det var ikke mulig å komme igjennom den helt nødvendige snuoperasjonen i norsk økonomi uten en økning i ledigheten i endel av selve omstillingsperioden.

Tallet på arbeidsplasser i den konkurranseutsatte delen av næringslivet er gått ned med 36 000 i 80-årene. De

nye arbeidsplassene kom ikke i de næringene vi trengte dem mest.

De kom i varehandelen, hvor det i 80-årene ble 60 000 flere arbeidsplasser, og innen finansierings- og eiendomsvirksomhet, hvor det ble 60 000 til. Det var arbeidsplasser bygget på sandgrunn. Mange av disse ble skapt nettopp under den ufor-svarlige utlåns- og forbruksveksten i den siste delen av Willoch-perioden, da så altfor mange ble stimulert til å kaste seg på karusellen uten en realistisk vurdering av muligheter og frem-tidsutsikter. Det som er blitt kalt jappebølgen har kostet oss alle dyrt.

I tillegg fikk vi en kunstig sterk byggeboom som måtte føre til en sterk nedtrapping i byggeaktiviteten, samtidig opplever vi dessverre en ressurs-svikt i fiskeriene som særlig rammer Nord-Norge.

I dag tror jeg de aller fleste er klar over at det var nødvendig med en kraftig omlegging av kursen. Det var ikke alle som skjønnte det for ett eller to år siden. Vi kunne ikke fortsette som om intet var skjedd, når underskuddet i utenriks-økonomien var på 40 milliarder kroner. Oppgaven ble - som vi måtte si noen ganger, enten vi liker det eller ikke - å bruke mindre, skape mer og fordele bedre. Dere husker kanskje at jeg brukte tall i nyttårstalen ifjor, for å vise hva dette gigantiske tallet betyr, når vi regner ut hvor stort underskudd det blir fordelt på antall yrkesaktive i Norge ?

Mange likte ikke å få høre at vi brukte 14 000 kroner mer enn hva vi tjente. Det skapte debatt, fordi noen mente, med rette, at de ikke hadde 14 000 mer enn de trengte. Men poenget var å illustrere det vi sto overfor. Og nå er det underskuddet langt lavere.

Vi valgte å skjerme de viktigste velferdsoppgavene og i stedet stramme inn sterkest der det var økt mest, i det private forbruket. Ikke i det offentlige forbruket, der vi følte at det dreiet seg om helt sentrale velferdsoppgaver og en rettferdig fordeling. En sterk innstramning her, ville også betydd mye for sysselsettingen.

Det var en linje som fikk bred støtte, og som jeg tror de fleste har innsett var nødvendig. Men det er også

mange som har merket konsekvensene. Hvis forbruket går ned med 2 % så merker folk det. Mange har fått mindre å rutte med, og nå rammes flere av ledighet.

At det ville blir en økning i arbeidsledigheten var ikke uventet, men da den kom, så kom den likevel raskere enn ventet.

Den frykt og uro en økende arbeidsledighet skaper, skal vi møte med aktive og fremtidsrettede tiltak i arbeidsmarkedet. Gjennom opplæring skal vi gi dem som blir ledige ny kompetanse for nye jobber. Vi har satt av store midler til dette på budsjettet for neste år, arbeidsmarkedsetaten styrkes med stillinger og ansatte, og vi samarbeider med arbeidslivet om fremtidsrettede tiltak.

Det er et viktig poeng at de mer kortsiktige arbeidsmarkedstiltak er ledd i en langsiktig strategi. De skal øke den enkeltes muligheter i arbeidslivet og være en investering i et tryggere og mer konkurransedyktig næringsliv. Perspektivet om kunnskap og livslang læring er en sentral del også av arbeidsmarkedspolitikken. Slik kan vi skape trygghet ut av utrygghet.

Regjeringen besluttet i går å trappe opp arbeidsmarkedstiltakene slik at de skal omfatte i alt 34 000, 15 000 flere enn i år. Vi setter også i gang det spesielle kommuneprogrammet, hvor kommunene får betydelige tilskudd til å engasjere ledige til å løse mer tidsavgrensede oppgaver som ellers ikke ville bli løst.

Vi øker også tilskuddssatsen for ungdom på praksisplass. Det er også satt igang en rask utredning av et nytt sysselsettingsprogram. Her skal det brukes ledighetstrygd som lønnsmidler innenfor bestemte rammer, som ved arbeidsmarkedstiltak forøvrig. Det betyr at man i stedet for at folk blir passive mottakere av ledighetstrygd, i stedet sysselsettes med arbeid av midlertidig karakter. Utvalget som arbeider med dette har fått frist på seg til 15. januar.

I arbeidet med alle disse spørsmålene holder vi nær kontakt med fagbevegelsen.

Kunnskap blir foreldet raskere enn før, samtidig som den får økende økonomisk betydning. I den situasjon vi nå har i arbeidsmarkedet, ser vi at det er viktig med en ekstra kraft-

innsats på dette feltet. Opplæringsdelen av arbeidsmarkeds- politikken må etterhvert bli mer omfattende enn før også på permanent basis. Arbeidslivet er blitt mer spesialisert og kravene til kunnskap større. Myndighetene og næringslivet må derfor samarbeide om et system som gjør det enklere for de som ønsker det å skifte yrke. Her må også yrkesorganisasjonene være villige til å tenke nytt og vise smidighet, slik at ikke ensidige profesjonskrav hindrer fornuftige løsninger. Det koster for mye, og vi må gjøre noe med det.

Den økonomiske snuoperasjonen som var nødvendig for å sikre verdiskapningen og et varig grunnlag for sysselsettingen er enda ikke gjennomført. Vi har lagt noen viktige etapper bak oss, men det står endel igjen. Derfor er det nå så viktig at vi holder fast ved den kurs som er valgt, selv om det har vært mange vanskelige og tunge tak, har det vært bred enighet om beslutningene innad i parti og fagbevegelse. Jeg sier dette, fordi det av og til høres det ikke slik ut. Litt for ofte er det noen som sitter stille og ikke sier noe når partiets organer behandler sakene, for så å gå ut noen uker eller måneder etterpå, som om de ikke har vært med på å behandle sakene. Jeg advarer alle partifeller mot den slags, for det undergraver partiets demokratiske organer.

Det bildet som har vært formidlet de siste ukene om situasjonen på arbeidsmarkedet, kan skape inntrykk av at alt er i ferd med å stanse opp. Så dårlig står det ikke til. Jeg vil advare mot en altfor ensidig fokusering på problemene. Vi skal våge se vanskelighetene i øynene. Men la oss ikke stirre oss blinde på dem. Hvis pessimismen får overtaket vil den bare skade våre muligheter til å gjennomføre den nødvendige fornyelsen og omstillingen.

Store deler av norsk næringsliv går bedre enn på lenge. Både våre tradisjonelle eksportnæringer og fiskeoppdrett gjør det godt. Eksporten øker og importen synker. Som Norges Bank pekte på i sin kvartalsrapport i går, vinner norsk næringsliv nå markedsandeler både ute og hjemme. Det er år siden Norges Bank har gitt et så positivt bilde av våre muligheter. Det er lenge siden Skånland har kommet med et slikt budskap. Men vi

kan ikke slutte oss til uttalelsen om en mer varig, høyere arbeidsledighet her i landet.

Vi regner med at underskuddet i utenriksøkonomien blir enda lavere enn vi trodde bare for to måneder siden. Underskuddet i år kan komme ned i 17 milliarder, til tross for at oljeinntektene blir 5 milliarder lavere enn ventet. Det betyr at underskuddet i utenriksøkonomien neste år vil komme ned i en fjerdedel av hva det var i 1986.

Vi har også mange gode eksempler på at omstilling nytter. Det er ikke mer enn to år siden vi startet omstillingsarbeidet på Kongsberg Våpenfabrikk. Vi husker at det skapte frykt for stor ledighet i Kongsberg-distriktet, og debatten gikk høyt. I dag er KV erstattet av flere bedrifter med trygere og mer framtidsrettede arbeidsplasser. Det viser seg at bare 10% av antall årsverk gikk tapt, langt mindre enn man fryktet.

Horten Verft er et annet eksempel, hvor det er kommet ny og framtidsrettet virksomhet - og det er flere planer om nyetableringer. Selv om det der ikke er gått like bra og like fort som på Kongsberg.

Opgaven nå er å få større fart på det næringslivet som konkurrerer med utlandet.

80-årene har lært oss at vi ikke kan stole på oljen. Vi må ikke glemme at det er innsatsen fra hver enkelt av oss som er vår viktigste ressurs. Det er den vi må utnytte for å få flere ben å stå på.

I årene framover blir det oss selv det kommer an på: Hvor mange vi er som deltar i arbeidslivet, og hvor dyktige vi er.

Det er også i en slik sammenheng vi ser vårt arbeid for en videreutvikling av bedriftsdemokratiet. Vi vil ha mange fordeler av å gi de ansatte den reelle medinnflytelse som er nødvendig for en vellykket omstillingsprosess og et moderne næringsliv.

Vi må legge grunnlaget for velferd, inntekt og syssel-

setting gjennom et bredere, mer variert og konkurransedyktig næringsliv.

For det er jo slik at det er næringslivet vi skal leve av - også i fremtiden. Arbeiderbevegelsen har alltid bygd på den erkjennelsen at vi må skape verdiene før vi bruker dem. Det er også dette som ligger bak slagordet i det nye arbeidsprogrammet: Krav til innsats - for felles framtid.

Hvis vi skal lykkes, må vi nå kjempe for fremtidens næringsliv - ikke fortidens. Derfor sier vi i utkastet til nytt arbeidsprogram at offentlige støttetiltak i større grad må knyttes til omstilling og nyskapning. Varige støtteordninger bidrar ikke til å sikre vekstkraftige bedrifter og trygge arbeidsplasser.

Da krisen kom kunne alle se at vi hadde forsømt moderniseringen av de næringer vi tidligere levde av og at vi ikke i tilstrekkelig grad hadde utviklet det som var nytt og framtidsrettet.

Vi har i for stor grad eksportert råvarer bygget opp på våre naturressurser, særlig mineraler, skog, fiske og vannkraft, og i for liten grad bearbeidet råvarene selv. Dermed har vi overlatt den videre bearbeidingen og størstedelen av verdiskapningen til andre land.

Vi eksporterer f eks jernmalm fra Sydvaranger til Sverige, en virksomhet som går med underskudd. I Sverige bearbeides malmen til høyteknologiske stålprodukter som selges til høy pris på verdensmarkedet. Det er svenskene som sitter igjen med mesteparten av verdiskapningen.

Vi fanger ål i Oslofjorden, som selges til Danmark - og vi kjøper den tilbake etter at den er røkt, og blitt ti ganger så dyr.

På mange av de områdene hvor vi tradisjonelt sto sterkt, har markedene skrumpet inn, og det er kommet nye konkurrenter på banen. Norsk næringsliv er svakt på de områder hvor etterspørselen og fremtidsmulighetene er store - og det er stort på områder hvor markedene blir mindre.

Innsatsen av avansert kunnskap og teknologi i våre eksportprodukter er langt lavere enn i de fleste andre europeiske land.

I et lite land som vårt er det særlig viktig at staten engasjerer seg i forskning og utvikling. De fleste norske bedrifter er for små til å kunne dekke sine egne behov på dette området.

Derfor har vi økt forskningsinnsatsen. Vi har satset mer på å få fram såkornet. For vi må så før vi kan høste.

Sammenlignet med andre industriland har Norge brukt for lite til forskning og utvikling. Her har vi nå satset, og vi øker ytterligere neste år. Bevilgningene til forskning og utvikling over Næringsdepartementets budsjett er i alt økt med 50% siden regjeringsskiftet.

Ett av de problemene norsk industri nå møter - bl a fordi børsen og bankene gjennomgår en overhaling etter det store frisleppet - er mangel på risikovillig kapital.

Regjeringen har satt ned en hurtigarbeidende arbeidsgruppe spesielt for å se på dette spørsmålet. I arbeidsgruppen er det representanter både fra fagbevegelsen, næringslivet og departementene. Forslagene fra gruppen er preget av at representanter både fra fagbevegelsen og næringslivet har samlet seg om en pakke, selv om de ulike partene hver for seg nok har hatt forskjellige holdninger til enkelte av tiltakene.

Vi arbeider nå med den første innstillingen, og vil legge fram våre forslag for Stortinget allerede om en uke, slik at de kan bli behandlet før jul.

Som ett av elementene er Regjeringen innstillt på å fremme forslag om investeringssselskap. Det vi ønsker er å skape nye redskaper for å bidra med nødvendig risikokapital, ikke minst for å få flere nye virksomheter gjennom de første vanskelige årene.

Et viktig element både i næringspolitikken og den økonomiske politikken, er utviklingen av priser og kostnader.

Vi har i 80-årene hatt en sær-norsk sterk pris- og kostnadsutvikling. Det bidro til at norsk næringsliv hittil i 80-årene har tapt markedandeler både ute og hjemme. Gjennom det

inntektspolitiske samarbeidet i våres har vi lyktes med å bryte en ond sirkel. Neste år kan vi for første gang i 80-årene komme ned på samme prisstigningen som våre handelspartnere. Vi ser at vi kan oppnå resultater gjennom samarbeid.

Vi fikk i år et lavtlønnsoppgjør som var det mest rettferdige på mange, mange år. Rengjøringshjelpen fikk dobbelt så stort lønnstillegg som rådmannen, regnet i kroner. Flere lavtlønnsgrupper fikk både 2 og 3 kroner timen.

Og vi gjennomførte viktige sosiale reformer, på områder hvor det ikke var skjedd noe på 5 år.

Men det som kanskje var det viktigste av alt: Den konkurranseutsatte delen av næringslivet ble igjen lønnsledende. Det har ikke vært tilfelle de siste årene. Det er de som konkurrerer med næringslivet i andre land som må sette normen for lønns- og kostnadsveksten i vårt land. Hvis ikke skjer det som skjedde i første halvdel av 80-årene - da jappene og børsspekulantene var trendsettere. Vi kommer helt i utakt med verden omkring oss. Det var derfor det gikk så galt.

Det er bare gjennom et fortsatt inntektspolitisk samarbeid vi kan ta vare på det vi nå har vunnet. Dette er nødvendig for å sikre både sysselsetting og velferd. Derfor er det så gledelig å se hvor mange som i dag slutter opp om en slik linje, til tross for at det var hard motstand og tunge tak i fjor vinter og vår.

Et inntektspolitisk samarbeid er ikke bare et virkemiddel for å holde lønnsutviklingen innen nøkterne rammer og skape grunnlag for en lavere rente. Det gir oss helt andre muligheter for en mer rettferdig inntektspolitikk. Det gir oss muligheter til å tømre sammen et opplegg som gir mest til de som har minst og som gir plass for sosiale forbedringer.

Jeg nevnte renter. I dag er den satt ned enda ett hakk, den fjerde nedsettelsen siden mai i år.

*

I forslaget til nytt arbeidsprogram setter vi arbeidet i sentrum. 80-årene har lært oss at arbeid for alle ikke er

noe vi kan ta for gitt. Det krever politisk innsats, evne og vilje til å styre samfunnsutviklingen ut fra bevisste valg.

Men vi setter også arbeidet i sentrum, fordi vi har sett at det går galt når det blir pengeflytterne og spekulantene som blir trendsetterne. Det finnes ingen snarvei til rikdom, det krever hardt arbeide, og det krever at vi alle er med.

"Krav til innsats - for felles framtid" vil gjenreise respekten for innsats og arbeid. Vi trenger en ny holdning og en ny ånd i alle deler av samfunnet. Vi må ta et større ansvar for en fremtid vi har sammen og et miljø vi deler.

Vi sier klart fra at den vekst vi kan regne med framover er begrenset. Derfor prioriterer vi reformer som kan styrke grunnlaget for sysselsetting og velferd. Vi kombinerer krav om innsats med reformer som skal gjøre det lettere for den enkelte å yte sitt bidrag.

Det er i en slik sammenheng vi må se forslagene om å styrke skolen og gjøre hverdagen lettere for småbarnsfamiliene.

- Lengere skoledag for de minste,
- flere barnehager,
- lengere svangerskapspermisjon og
- mer fleksible arbeidstidsordninger vil gjøre det lettere for dagens unge familier å kombinere omsorg med yrkesinnsats.

Vi vil styrke kvaliteten i skolen, fra grunnskole til høyere utdanning. Framtidens næringsliv vil bygge mer på hva vi har av kunnskap enn hva vi har av råvarer.

Vi krever omstilling, fornyelse og effektivisering også i offentlig virksomhet. Det gjelder for den kommunale - administrasjon, for sykehus og barnehager. Det er i like stor grad utfordringer for lokale som sentrale myndigheter - enten vi er politikere, arbeidstakere eller arbeidsgivere.

Brukernes interesser må stå sentralt. Vi må organisere tilbud som brukerne er tjent med og som dekker de nye behovene. Stikkordene er nytenkning, omstilling og brukervennlighet.

Ta ett eksempel: Stengning av barnehageavdelinger er ikke det eneste alternativet kommunepolitikerne står overfor når de nå må tilpasse virksomheten til trange rammer.

I Stavanger foreslås det å gi plass til et barn mer i hver avdeling. Det vil gi 147 nye barnehageplasser. Med foreldrebetalingen og statstilskuddet vil kommunen samtidig få 4 millioner kroner i økte inntekter ved et slikt tiltaket.

Et annet eksempel er Sentralsjukehuset i Rogaland. Sjefslege Tor Steinar Raugstad forteller til Stavanger Aftenblad at man har redusert antall ferdigbehandlede pasienter fra 120 til 28, fordi det er blitt bedre samarbeide mellom sykehuset og hjemmesykepleien i Stavanger og i Sandnes kommune. Kommunene har vist vilje til å ta imot pasienter som klarer seg med mindre spesialiserte hjelpetilbud.

Sykehuset har også tatt fatt på køene og ventelistene ved den generell-kirurgiske avdelingen er redusert med 152 pasienter i løpet av en måned. Sjefslegen sier det er fruktene av et nytt planleggingssystem som er tatt i bruk ved kirurgisk avdeling.

Det er mye å hente ved å tenke nytt, samarbeide bedre og finne smidigere løsninger.

Eldreomsorgen er ett av områdene vi har blinket ut for en stekere innsats. Vi vil sikre de eldre en trygg og aktiv alderdom. Vi får flere eldre, men også flere eldre som ennå har mye å gi. Gjennom årets inntektsoppgjør har vi gitt eldre arbeidstakere større valgfrihet, slik at de som trenger det kan trappe ned arbeidsinnsatsen fram mot ordinær pensjonsalder. Men retten til arbeid gjelder også de eldre, som både ønsker og kan yte mer.

Det er ikke mulig å bygge en framtid på en utvikling som undergraver våre barns livsgrunnlag. Hensynet til miljøet må inn på alle plan og nivåer. Ikke noen områder viser hvor nødvendig det er å kombinere politisk styring og kontroll, med innsats fra den enkelte.

Jeg er glad for det gjennomslag miljøhensynene har hatt de siste par årene. Det var nødvendig etter fem år hvor

innsats og lovverk ble svekket. Programutkastet peker ut miljøhensynene som sentrale i de kommende år.

*

Fagbevegelsen døpte 80-årene til "Mulighetenes tiår". Så ble det ikke arbeiderbevegelsen, men høyrekreftene som fikk prege utviklingen. Så ble det de "ubrukte mulighetenes tiår".

Arbeiderpartiet og Høyre har forskjellige verdier og politiske mål. Hva var det vi fikk oppleve? Fellesskapsløsninger og samfunnsansvar ble svekket. Fordelingspolitikk gikk i gal retning. Skattelettelsene ga hverken dynamikk eller lønnsmoderasjon. Resultatet ble det vi alltid har visst: En skjeverte fordeling. De med mest fra før fikk både de største skattelettelsene og de største lønnstilleggene.

Hele arbeiderbevegelsens utfordring nå er en mobilisering for at våre verdier kan prege Norge inn i 90-årene. Høyre fikk prøve sin politikk i fem år. Nå har vi måttet bruke mye tid og krefter for å rydde opp. Nå vil vi videre, i vår retning, mot et samfunn med sterkere fellesskap og solidaritet.

Skal vi lykkes, stiller det krav til oss alle. Vi trenger vilje til samarbeid og evne til å samle støtte for våre verdier og våre løsninger.

Fram mot valget er det nødvendig med en sterkere ideologisk debatt med utgangspunkt i folks hverdag og den virkelighet vi lever i. Vi må få til en konstruktiv diskusjon om de valg vi må ta og de verdier vi skal fremme. Det er det sterkeste svaret vi kan gi.

Vi har vinden i ryggen nå. La oss utnytte medvinden og samle oss om en målbevisst felles innsats for våre saker - og en felles kamp mot høyrepartiene.

Vi skal kjempe for våre verdier, for et program som mobiliserer til innsats, til solidaritet og samarbeid for felles framtid.

Nå som tidligere har arbeiderbevegelsen bare seg selv å stole på. Vår styrke vil være å utforme et program som titu-

sener vil slåss for og som minst én million vil stille seg bak på valgdagen.

Skillelinjene i norsk politikk er klarere enn på lenge. Vi må kjempe mot de holdninger og idéer som preger de to høyrepartiene i norsk politikk. Det er her kampen vil stå om 90-årenes Norge.

Glem aldri hvilke krefter vi har å kjempe imot. Når kampen tilspisses, vil det borgerlige Norge mobilisere. Vi har sterke krefter mot oss. Da må vi stå sammen i kampen for venstresidens innslytelse. Da må vi vite å hjelpe oss selv til et best mulig resultat.